

Kalewipoja kisu:

Mislingused kõlbulised arwamised
paistawad meile Kalewipojast filma?

Kirjutanud

stud. J. T.

Aratrükk „Postimehest.“

Tartus 1887.

Trükitud R. A. Hermann'i kirjadega.

Kalewipoja kisuft:

Missugused kõlbulised arwamised
paistawad meile Kalewipojast filma?

Kirjutanud

stud. J. T.

Aratrükk „Postimehest.“

Tartus 1887.

Trükitud R. A. Hermann'i kirjadega.

Дозволено Цензурою. Дерптъ, 30. Января 1887.

A 772.

1.66

Motto: „Kalewipoeg on meie
rahwa peegel, mille
sisse vaatamast meil
tarwis pole häbeneda.“

Kurrik.

Auustatud lugejad!

Enne kui weel Taaralaiste taimi
Kandis meie kallis isamaa,
Kudus Eesti rahwas lugulõimi
Husaksa laulukangaksa. Dr. Surt.

Kuhu on meie wahwaste esiwanemate
kuuldsed laulukangad jäänud?

Muru hõlma, mulla rüppe,
Põrnu põue peitewale
Maeti meie mälestused,
Muistepõlwe pärandused,
Muisteõnne õilmekesed,
Muistesõna sünnitused
Muistelaulu lunastused. I, 239/245.

Meie suremata lauluisa Dr. Kreuzwald
on meie wanast kallimast lauluwarast nii
palju päästa püüdnud, kui seda tema päi-
wil weel rahwa suus helisemas oli.

Tüdimata tegewusega ja armastawa
südamega on ta „wanast narmastest uued

eied kedranud ja uue kanga wanust riismetest kokku sõlminud." Kallis lauluisa on nurmedele närtsinud, aga temu suremata sünnitus, see ei tohi närtsida. Testi poegade südames ja suudes saagu ta igawesti elama ja heliseb.

Meie kahtseme, et muisteõnne õilmekestest nii palju on mulla rüppe peite pandud, ja et meie rahwa wägewast eposest paljad waremed on järele jäänud, „waremed, mis terve loo suurust ju ilu enam aimata kui selgesti ära ära tunda lasewad," aga meie oleme siiski rõõmsad selle üle, uhked selle pääle, et meil, wäikesel ja nõrgal rahwakesel, ka neist riismetest weel wikerkaare wärwidesse kastetud ja kuldse soaga kujutud epos on wälja kaswanud, mis wõrdlust ei ühegi wõõra eposiga, ka kõige kuulsamatega mitte, ei kardada, ja mille pärast meid mõnigi suur ning tugew rahwatüwi kaetseda wõiks. Rahwas, kellele esiwanematest nii kallis kingitus pärandatud on, ei wõi, ei tohi mitte surra ehk teiste keskele ära sulada, olgu siis, et raske ajaloolised põrutused teda wast puruks ja kildudeks peksawad, mis meil aga, sest et meie Europa wägewama riigi warju ja hoiu all seisame, just mitte pole asja karta. Nii kaua kui Kalewipoja lugu meie rahwa südames elab ja suus heliseb, ei ole meie

keele ega iseloomu kadumist karta. Ma julgeksin selle pärast öelda: Kalewipoja luuletus on meie rahwuse kandja ja faitšja.

Kui nüüd Kalewipoja lool nii suur tähtsus on, siis peab teda ka Gesti noor sugu tulise hoolega õppima ja uurima. Iseäranis arwan ma aga nende noorte rahwa poegade kohuseks Kalewipoega põhjani püüda läbi uurida, kelle pääl isamaa silmad walwsamalt waatawad ja kellest isamaa omale tulewikul tuge ja juhti loodab tõuswat. Ma ei taha ega tohi mitte sõrmega mõne kõrgema hariduse järje pääle jõudnud Gesti poja pääle näidata, kes ehk Kalewipoja luuletusest wast muud ei tea, kui et ta kuulus Gesti rahwa epos olla, waid tahan üksnes kahetsedes tunnistada, et meie Kalewipoega ammugi weel mitte küllalt ei tunne ja tema tundmist rahwa seas wähe oleme edendada püüdnud. Endisel kombel ning endisel ilul ei saa ta küll rahwa juus enam ialgi helisema, aga siisgi ei tohi ta ometi mitte Gesti noorele soole tundmataks wõõraks jääda. Auustatud wennad, õppige ja uurige Kalewipoega, ja kihutage ka taha jäänud suguwendi ja iseäranis Gesti õrnamaid neidusid seda tegema, et tulewane põlw ju ema rinnapiimaga Kalewipoja laulu ilu maitšma õpiks!

Lehwi muište mälestusi,
Kalewite kuulutusi
Kalmu künkast kerfimaie!

Sisfej. 1—3.

Püüame nüüd terawa filmaga ning ärkja tähelepanemisega Kalewipoja luuletust enestele filmade ette kujutada, ja otsime asja hoolega ära kaaludes ja mõotes kostust järgmise küsimuse peäle:

Misjughused kõlbulised arwamised, kombelised mõtted (sittliche Anschauungen) paistawad meile Kalewipojast filma?

Enne kui meie selle küsimuse poole kostust püüame anda, peatame pilgukese üleüldiste ethika (kombeõpetuse) põhjusseaduste juures.

Meie teeme lahutawat wahet kõlbuliste sündimiste ja kindlal looduse sunnil ilmumate sündmuste wahel: kõik, mis tingimatal sunnil sünnib, ei ole hää ega halb, ei kõlbuline ega kõlwatu. Kõlbulisteks saawad inimlikud tööd ja teod alles siis, kui nad oma aja arwamiste järele ära määratud seltskondlikkude kombete piirides tegija waba tahtmist mööda jumaliku juhtmõtte järele sünniwad. Iga tegu on seda mööda kõlbuline ehk kõlwatu, misjughuses algmõttes ta juurdub. Kõlbulisteks olemuseks saab aga inimene üksnes selle läbi, kui ta waba tahtmist mööda enesele sihti seadis inimliku

seltskonna süles kõrgema, hääd ja kurja lahutawa elujuhi järele oma tööd ning tegusid hakkab seadma.

Kolme tuttawa ehtika põhjusemõtte järel: kohus, woorus ja kõrgem elusihd (ülem häädus) langewad kõik ehtika seadused kolme suurde jalku:

1. **Seltskondlik kombe.** Kõmbe on üks sundim ning sidum wõim inimliku seltskonna keskel, mis üksikut inimest nende piiride sisse sunnib jääma, mis selle seltskonna ajaarwamised, mille keskel ta elab, ära on määranud. Iga üksik inimene on oma aja ja oma rahwa laps. Kes neist ette tähendatud piiridest oma kõrgi woliga üle astub, see koormab süüdi oma kaela, ja selle teod on kõlwatumad. Kes aga ülepää mitte inimliku seltskonna keskel ja inimliku mõju all ei ela, see ei wõi ialgi kõlbuliseks inimeseks harineda, waid jääb alla looma järje pääle seisma.

2. **Kõlbulised teod** ei wõi aga ükski ühest seltskonnast ette kirjutatud ja ära määratud kombe wõi käsu järele sündida, waid üksik inimene saab waba tahtmist mööda ennast käskiwa kombe alla heitma. Priitahtlikult peab ta oma tahtmise tungi ühe kõrgema seaduse alla seadma; teeb ta seda, siis leiab ta ka oma waba tahtmise awalduseks ruumi ning mahti.

Inimese enese teest sünnib sund nähtawale, mis teda seaduste ja kombete järele tegewusele kihutab ja tema tahtmist walitsewate kombete järele seadma sünnib, ehk aga nende wastu tõrkuma paneb. Kui meie nüüd üksiku inimese kõlbulist tegewust kõrgema elusihhi taganõudmises wooruseks nimetame, siis ei wõi tähendatud woorus ialgi teisiti kui üksnes oma aja hariduse sidemes, s. o. haridust kandes ja kaswatades, perekonna ja seltskonna elus ilmsiks saada.

3. Kõrgem elusihht ehk ülem hääduš. Siin peame selle pääle waatama, mis süguste jumalikkude wägede sisse üks rahwas usub: mida puhtam jumaluse-tundmus ja mida õigem usk, seda kõrgem, seda selgem inimese elusihht; mida tuhmem jumaluse-tundmus, ja mida segasem usk, seda madalam, seda tühsem ka inimese elu. Kõrgema elusihhi taganõudmiseks peab inimene oma terwet kõlbulikku wõimu, s. o. kombete sündi ja tegewat tahtmist, tarwitama.

Nende kolme ethika põhjusmõtte ümber keerlewad kõik kõlbulised arwamised. Seaduslik kombe tähendab inimesele ette, mis tema kohus teha on ja mis ta mitte ei pea tegema. Seisakšiwad aga inimesed liikumata loodusliku sünni all, siis kaoks süütundmine sootumaks ära, ja wastutamise nõudmine oleks wõimatu. Inimesele on

aga waba tahtmine antud, millega ta kas hädad ehk kurja wõib walida. Astub ta nüüd häduse eest kurja vastu wälja, siis seisab tal üks paleusline mõte filma ees, mis tema elule kõrgemat sihti, päälegi teda jumaliku paleuse teenistusesse paneb. Nende kolme punkti: kombe, wabaduse ja ülema elusihhi kokkukõla on inimese- soo kõlbuline (kombeline) paleus.

Nende nimetatud kolme ethika põhjusmõtte pääle toetades tahame nüüd Kalewipojas tähele panna :

- 1) Berekonna ja seltskonna elu.
- 2) Üksiku inimese kõlbulist tegewust ja tugewust.
- 3) Jumaliku mõju inimlikkude tööde ja tegude kohta.

Iseenesest mõista ei wõi minu mõte siin mitte olla Kalewipoja järel üht ühist kõlbulist ilmawaadet (ethische Weltanschauung) kuuljatele ette kujutada; sähardune katse ei käiks mitte üksnes üle minu kirja piiride, waid näib mulle ülepää kogunisti wõimatu olemat. Minu ülesanne on üksikuid kõlbulisi arwamisi mitmesugustes eluküsimustes ära jaotada ja wõimalikult sündsate näituste najal neid kuuljatele arusaadawaks teha püüda. Kõik tundemärgid, mis Kalewipoja aja hariduse järje kohta käiwad, jätan ma kõrwale.

1.

Perekonna ja seltskonna elu.

Kõlbuline seltskondlik elu juurdub abi-elu põhjusel seisvas perekonnas, mille loomulikud ning kõlbulised paelad üksikud perekonna liikmed pisuteseks koguks kokku võidab; see kogu on kõlbulise inimese- soo alus ja häll. Sest hällist kasvab ikka ja jälle uus maailm elule ja uus inimese- sugu ilma. Selle hälli ette lastem meid Kalewipoja luuletuse lehti lahti lüües astuda. Tuttavad kujud tõusevad säält meie filmade ette, kujud, mida rüüstawa mine- wiku aastasajad mitte pole jõudnud udu sisse ära lämmatada, waid mis suuremata meie rahwa südames on elanud, ja endise ilu hiilgusel tema filmade ees seisnud, kuni uus koit kumama, uus walgus walitsema hakkas.

Perekondliku elu pääle üleüldiselt waa- dates paistab meile sedamaid üks rõõmus- taw nähtawus silma, mille tähtsus pere- konna ja seltskonna elukombete hallitaks wõiksimetada. Ma mõtlen siin naeste seisju ja seisuse pääle.

Kui meie K. ethika jälgedele tahame saada, siis on meie esimene kohus läbi kat- juda, mis sugusel järjel seisab naeste- sugu. Sellel küsimusel on perekondlikus ja selts-

fondlikus elus määratu tähtsus. Kuna mehe elu ülesanne ja tahtmise tung teda tegewusele wälimises elus kihutab, teda wõitlema kutsub waenuliste wägedega ning tema walitsuse piiri kitsandawate wõimudega, ei ulata naeste tegewuse piir läbistikka mitte palju kaugemale kui õuewärani, seda mööda ka nende tegewuse mõju perekonna ja maja sisemise elu kohta palju suurem ja wisam. Mõndasama on nende mõju ka seltskondliku elu kohta wägew: nad on kaunide ning wiisakate seltskondlikkude kombe kandjad, ja selles tükis seaduse andjad ja waljud kohtumõistjad.

Meeste ülem ehe on julge wahwus, naeste loomulik woorus selle wasta meelepuhetus kenaduse ja õrnuse saatel; peenema tundmusega, mida Looja neile kinkinud, liikkawad nad tagasi ja hoiawad enestest eemal kõik, mis madal ja mudane, ropp ja roojane on.

Selle pärast ei wõi ka sääl, kus naeste seis madalale ja auutule järjele on alanenud, wiisakad elukombed iialgi sigeneda. Mõisugusel järjel seisab Kalewipoja järel naeste-sugu?

Perekonna põhi on alielu, ja abielu seisab K. luuletuses auu sees. Meie ei leia Kalewipojast ühtegi näitust, kus mehel enam kui üks naene oleks olnud. Meie

wõime selle pärast julgesti oma esiwanemate auuks otsust anda, et mitme naese pidamine koguni tundmata ja perekonna juur seda mööda tugew ja kiimalusest roojastamata oli. Terwe naeste-sugu on waba, nagu mehedgi. Naese wangitsenemist ei kuule meie sõnagi. Paari korra jutustab meile naese rööwist, aga rööwijad on mõlemal korral sortsilased, õelad, kurja wõimu all seiswad inimesed, ja siiski on ka nende juures weel lugupidamise maiku oma saagi wastu tunda. Soome tuuslar matab kinni kõrwa kuulmed.

Et ei lese härdad palwed,
Häda kisa tiljatused
Meelt ei hakkaks eeskutama.

III, 338—340.

Alutaga tuuslar läheb tulisti oma saaki koju warjule wiima,
Püüda säääl siis piigakesta
Mesikeelel meelitada,
Lahkelikult lepitada,
Armupalgel awatada. XV.830—833.

Ka kistakse kumbgil korral saak rööwijate küünte wahelt ära ja antakse sortsilaste libedat tööwäärilist palka. Kalewipoeg sõuab Soome tuuslari nii libedasti rooki- ma, et naese rööwi enam siia ilma ei si- gineks. Ülepää seisawad naesed nii wähe wälimise sunni all, et nad ka täitsa waba

tahtmist mööda mehele wõiwad minna. Linda põlgab mõnda kosilast, keda eit ja wennad soowivad, ära, ja läheb Kalewile, kellele teda minna keelati. Armastus näitab meil ainus wõim olewat, mis abielu paari kokku sidus, ilma kõige wälimise sunnita. Abielus aga ei lange naene mitte mehe orjaks ega alane paljalt himufustutajaks kanniks, ei, naene on seda, milleks teda Looja seadnud: armastaja abikaas, kes kasinuses ja karstuses maja walitseb ja armastawa filmaga laste kaswatamise üle walwab. Kui meie näituseks Linda tööde ja talituste olemise ja elamise pääle waatame, siis peame tunnistame: Linda on wirk ja hoolas perenaene, armastaja abikaas ja hella tundmusega ema. Ta ei seisja mitte üksnes oma aja armamiste kohta kõrge auu sees, waid meie wõime teda ka nüüdistele Gesti perenaestele hiilgawaks paleusliseks eeskujuks ette seada. Wõtame üksnes paari näitust selle üteluise põhjenduseks. Igal pool, kus laul tema nime nimetab, sünnib see suure kiitusega. Wana Kalew kõneleb weel elu õhtul mesimagusate sõnadega tema wasta:

Linda, kallid lillekene,

Kulla tullerkupukene. II. 119-120.

Taadi surma leinab Linda

Seitse ööd ilma uneta

Seitse päewa jõmata
Seitse koitu kurbastuses
Seitse eha leina walus.

II. 325—328.

Kalewitaadi surmaga on ka Linda õnn
külma hauda langenud. Walusaid pisaraid
walades kurdab ta sülest libisenud kiwi otsas:

Ei minu pidu parane,
Ei minu elu ülene,
Wähene ei waewa päewad,
Pisar-rohked piina päewad!

II. 438—441.

Kosilased, kes teda pärast mehe surma
hulgana kiusamas käiwad, saadab ta põlas-
tuslega tagasi:

Mina ei lähe mehele,
Kana ei teisele kaasale,
Tedreke ei wõta teista,
Pääsuke ei wõõrast peigu,
Luige lehk ei seltsimeesta,
Tui ei teista taludela.
Armud tunnid angusiwad,
Suu tunnid tarretasid
Külmaks kalmu künka alla.

II. 786—794.

Linda elu pää-ülesanne oli iseenesest
mõista laste-kaawatamine:

Linda oli laulusuuga
Wiburidwa wibutelles
Kangeid poegi kaawatunud. II.16-18.

Ja misjuguſe hella hoolekandmiſe- ja armastuſega oli ta ſeda oma kõrgemat elu ülesannet täitnud :

Oh mu hella eidekene !
Kuda ja mu kaſwataſid,
Kaſwataſid, kallitaſid,
Üles tõſtiſid, hüpiſid,
Maha panid, mängitaſid.
Suu juures ſuiſutaſid
Kahel käel kiigutaſid. XII. 331-337.

Nõnda leinab Kalewipoeg pärast ema ſurma.

Abieluſ leiawad naeſed oma üleemat õnne. Wana Kalewi ſurmaga anguwad Linda armu tunnid ning tarretawad tema ilu tunnid, ja Alewi- ja Sulewipoja noored abikaſad kiidawad, kuna keſkmine koſimata õde piſarkulmul teiſte järgil tõnnib, mõlemad ühte moodi :

Sluſ, ſõſar, minu elu

Kena armuſeſe kaiſuſ. XV. 480-681.

Ja miſ ei pidanud õrnema ſoo elu wahwaste kaſade warju all mitte iluſ olema, kui mehed, nagu meie ſeda nii mitme näitufe abil tõeks tunniſtada wõikſime, neidudega ja oma abikaſadega alati tundmuſega ning õrnasti nagu lilledega ümber käia püüawad ja neid kõrge auu ſees peawad.

Uga, küſime meie, miſ aſi tõſtiſ ſiis naeſte-ſugu nii kõrge auu ſiſſe, miſjuguſe

wõim sundis nii kangeid mehi neist kõrget lugu pidama ja alati wiisakasti ümber käima, mis oli nende õrnem ilu, nende ülem ehe? Karstus, koostan ma. Karstus ja puhtus on ju see õrn õis, mis naestesugu kaunimini ehiv kui kuldsed keed, siid ja samet; kus see õrn õis närtsinud on, sääl ei aita enam üksigi ehe, sääl alaneb naestesugu auutuma seisuse sisse, sääl raugeb ka meeste rammu.

Kuna hommikumaa muinasjutud enamasti kiimalusest aina kubisewaid, kuna nende jumaladgi tihti ühel ehk teisel kujul alla inimeste hulka tulewad ja sääl noori tütarlapsi tihti wäe-wõimuga effitawad ja petawad, kuna wanade Greeklaste juures porneia alati tähtsaks riigi seadluseks peeti ja concessa Venus ülemaks arwati kui abielu siset, kuna mitmed hommikumaa rahwad omad tütreid ja noored abikaasad otsekohe jumalate auuks awalikult roojastada andsiwad, walitseb Kalewipojas karstus, kange karstus. Suure kiitusega kõneleb Tacitus Germanidest, et selles laialises rahwasooš wäga harwa abielu-rikkumist ette tulla, sest et sääl hääd kombes enam maksta kui mujal hääd seadused, ja lisab siis oma kaaskodanikkudele selles tükis paremate kombete peegliid ette seadides juurde: nemo enim illic vitio ridet, nec corrumpere, nec

corrumpi seculum vocatur, ma usun, kui Tacituse film Soome laheni oleks ulatanud, tal oleks wistist asja olnud mõnest rahwast weel suuremat kiitust kuulutada. Kalewipojas walitsewat nii fõrged ja waljud nõudmised karstuse ja sugulise elu puhtuse kohta, et ma neid hää meelega nüüdsese põlwele eeskujuks ette seaksin. Küll kõneleb meie luuletus ka ühest raskest sugulisest eksitusest, aga enne kui meie siin kohut tahame mõista, waatame järele, mis sugune on selle eksituse tagajärg. Silm on Saare piigat waatewangi kinni sidunud, armastuse kütkendused, sõpruse paelte sidemed noorte inimeste meelt metsa eksitanud: nad eksiwad. Aga kange mehe kaisust libiseb piiga kalda ligimale, äkilise sõrwa pääle,

Vanges laia laeneteesse,

Mere põhja sügawasse. IV. 468-469.

Laene kattis, wesi mattis

Saare eide filmatera

Saare taadi tuikele. IV. 473-476.

Tema noore elu õrnem õis oli närtsinud, karstkust, oma kallimat ehed, oli ta kaotanud, ilma jellela ta enam elada ei suuda, külmas wetesängis loodab ta oma süüdi kustutada wõiwat. Ja Kalewipoeg? Tema heidab küll Soome sepakojas Saarel fündinud loo üle halwa nalja, aga see sün-

nib hullu pääga, ja nali lõpeb hirmsa were-
mänguga. Ja kui ta ka kohe pärast komis-
tamist oma esimise eksituse terwet süükoor-
mat weel mitte õieti ei tunne, õpib ta ikka
weel aegsasti küllalt oma süü suurust põh-
jani tundma; juba Soomest koju sõudes
tunneb ta südames kibedat kahetsemist oma
esimese eksituse üle.

Kole merde kulkumine,
Laenetesse uppumine
Tulid kangelase meelde,
Segasivad mõtted sompu,
Murdjad meele muredale.
Kalewite kallim poega
Tahtis tasaselta sõudes
Saare rannast mööda sõita,
Kartis ise kurbastada,
Hella eite ehmatada:
Kes weel lille leinasivad,
Neidunoortanuttasivad. VII, 168-179.

Aga enne, kui ta Saare rannast mööda
jõuab, kostab tema kõrwa ütlemata õrnu-
tega piiga kurb laentelaul. Wägewasti mõju-
wad piiga haledad hääled Kalewipoja mu-
relisku südamesse. Wägew käsi paneb
mõlad puhkama ja kuulab kohkuwa meelega
piiga pajatusi, mis tal südamest läbi lõika-
wad ja igatsusi ja kahetsusi tema südames
elule äratavad.

Neid läks merde kiikumaie,

Laenetesse laulemaie,
Laps läks meelda lahutama,
Ülekohut unustama,
Kurbtusida kustutama.
Weli jõidab wete weerel
Sõidab laia laenetele,
Sõsar suigub salasängis
Peidu kambri sügawuses. VII, 195-203.

Kes saaks küll neid südant sulatajaid
õnu kuuldes oma südamelikku kaastundmist
eksinud piigaga salgama, kes julgeks siin
weel walju kohut mõista, kes tohiks nii
õrnu häälitsemisi kuuldes madalate kõlbu-
likkude kombete pääle mõelda? Aga kuuleme
piiga kurtmist edasi:

Mis sääl läigib laenetesja,
Mis sääl walgub wete pinnal?
Mõõka läigib lainetesja,
Weri walgub wete pinnal;
Paneb lained lõkendama,
Neiu palged punetama. VII, 204—209.

Oh ja wereahne wenda,
Armul eksind poisikene!
Miks ja wagalistä werda
Wihal läksid walamaie?
Miks ja kodukanakesta,
Oma taadi tuikesta
Murul pidid muljumaie
Roore rahu raiskamaie,

Sõsarada sundimaie

Surma fangi suikumaie ? VII, 233—242.

Kuulu wangi finni köidetud istub Kalewipoeg paadi sees, walu tungib tal südamesse, libedad kahetsemised kaswawad mõtetesse.

Kalewipoja eksitus Saare piiga wasta ei näita meile seda mööda sugugi mitte, nagu waataks ta sest kergemeelsest seisukohast suguliste komistamiste pääle, nagu meie aja noored mehed nii tihti „galante Abenteuer'ite“ pääle waatawad ; ei, üsna ümber pöördud on lugu, Saare piiga lugu annab meile kindlat tundemärki, kui langet rõhku Kalewipoja luuletus karstkuse ja puhtate elukombete pääle paneb. Armastuse wael, nooruse weal eksib Saarepiiga, eksib Kalewipoeg ja siisgi, mis sugune ehmataw tagajärg : eksinud neiu kukutab ennast merde, ja Kalewipoja noore, elu pääle langeb tume wari, mida enam ükski wõim tema päält ära ei wõi wõtta.

Ma palun mulle mitte süüiks panna, et ma selle küsimuse juures kaunis kaua olen wiibinud ; ma loodan, asja tähtsus saab mind wabandama. Kiimalus, milles naeste soo auu ja õrnem ehe jalgadega maha tallatakse, on ju see kange kihwt, mis juba mõnegi rahwa üdi ja elu rammu ehmatawal kiirusel wälja on imenud ; karstkus ja elu kombete puhtus selle wasta see wägew elu wõim,

mis rahwa pojad tugewaks, tema tütreid jumekaks ja wiisakaks teeb. Meie leiame oma esiwanemate kombetest kanget karstkust, ja sest karstkusest on nende paremad ja kallimad omadused, nende kärskimata wabaduse armastus, nende mehine wahwus wälja kaswanud. Kui palju neist kallistest omadustest raudne minewik ära rüüstanud, pole siin mitte minu asi järele uurida, aga enne kui ma sest küsimusest sammu edasi astun, hüüaksin ma, kui ma Kalewipoja keeles kõneleda tohiksin, nõnda et mered mürawad, kaljud wasta kárawad :

Geesti pojad, Geesti tütreid, tõstke oma esiwanemate kallimat kombet, karstkust ja kassinust jälle kõrge auu sisse!

Ma wõiksin Kalewipojast weel hulga näitusi wõtta, mis meie esiwanemate elukombete hääd korda selgesti küllalt üles tunnistawad, aga see saaks mind minu ülesande kitsastest piiridest mööda wiima ; lubage mulle üksnes weel teie tähelepanemist wanemate ja laste wastastikku oleku päále juhadata. Linda ja Kalewipoja wastastik olek on läbi ja läbi eeskujuline, ehk õigem öelda paleusline : seda ütelist saab igauks, kes Kalewipoega wáhegi tunneb, tõeks tunnistama, pole mul selle párast mitte tarwis teid náitustega wásitada. Aga ka isa mälestust peab Kalewipoeg alati kõrge auu sees :

kui ta meel murelik ja ta süda raske on,
kui meie paelad öösel ta silma ei suuda
siduda, kuhu tõttab ta kurwa tuju kustu-
tama: Isa hana pääle.

Elu ajast Taara armu

Isa armu igawesti! VII, 848—849.

Isa kalmu künkal näeme teda weel enne
wiimast sõja - käiki kurwalt istumat.

Kurba näitas kaste kuube

Wisarpitul pilwe silma. VII.1043-1044.

Saare piigast oleme ju kuulnud, kuida
laul teda Saare eide filmateraks, Saare
taadi tuikefeks nimetab.

Magu wanemate ja laste wahel, nõnda
walitseb ka laste keskel üksteise wastu ar-
mastuse sibe. Kalewitaadi enne surma
Lindale awaldatud soowi mööda lähewad
pojad õnne-liisku heitma:

Kuda kadund taadi tarkus

Tahtmist käsuks kinnitanud:

Nõnda loodud laste kohus

Asja lugu toimetada. VII, 766-769.

Noorema wenna kiwi lendab teiste omadest
kaugemale; sedamaid kõrgendamad teda ne-
mad kuningaks, ilma et üks kade ehk kaet-
sew sõna nende suust kukuks. Nemad kan-
nawad järwest wett,

Minga wenda wiheldakse,

Kuningaksa kastetakse, VIII, 500 j. 502.
panewad talle

Kuldatoime kuube selga,
Kaudasärki kuue alla,
Wammus wanasta waesesta ;
Pange päha kuldakübar,
Kaudakilpi pääle rinna :
Siis saab wennast sõjameesi
Kaswab wägew wõidumeesi.

VIII, 505—511.

Kui nüüd, nagu meie näinud oleme, naeste-soost suurt lugu ja abielu kõrge auu sees peeti ; kui julgises elus wiisakad kumbed ja kange karstus walitsemas olivad ; kui wanemad suure hoolega ning õrna armastusega oma pojad kangelasteks meesteks, oma tütreid wirtadeks ja wiisakateks neidudeks üles kaswatada püüdsiwad ; kui lapsed usinad olivad wanemate sõna kuulma ja isekesktes leplikku meelt ja osawõtmist üksteise wastu üles näitawad ; siis wõime meie rõõmuga tunnistada : perekonna elu on puhas ja auus. See waim aga, mis kord perekonnas walitseb, jääb inimesele eluks ajaks lahutamata saatjaks : tugewatest ja wiisakatest seltskondadest kaswab taunis seltskond wälja, kus nõndasama wiisakad kumbed walitsewad, wanemate sõna ilma wasta tõrkumata kuulda ja iga mees auufasti oma kohust püüab täita. Kui Kalewipoja sõjasarw kõlab, tulewad wahwad mehed Läänest ja Wirust, Järwast ja

Harjust kiirelt kokku ja seisawad waenlaste
wasta nagu raudamüüri. Meie esiwanemad
tundsiwad oma kohuseid hästi ja täit-
siwad neid truusti; nad teadsiwad, mis
neil teha tuli, ja mis nad tegiwad, oli häa
ja auus, kena ja kaunis. Öppigem seda
oma esiwanematest !!

2.

Üksiku inimese kõlbuline
tegewus ja tugewus.

Meie oleme siamaale walitsewaid kom-
beid Kalewipojast järele uurida püüdnud,
ja oleme neid hääd ja puhtad, mitmes tü-
kis koguni eeskujulised leidnud olema.
Hääst perekondlikust ja seltskondlikust elust
kaswab ka üksiku inimese seltskondlik tege-
wus ja tugewus wälja. Woorused, nii
kaugelt kui need perekonnas juurduwad ja
seltskonnas ennast awaldawad, oleme ju tä-
helepanemise alla wõtnud; seda mööda saab
siis meie ülesanne siin olema, läbi püüda
katsuda, mil kombel üksik inimene ennast
walitewatest kombetest juhutada lasseb, mis
tükis ta hääde kombete wasta tahtmisega
eht tahtmata eksi ja misugusel möödul
ta oma waba isetegewust tarwitada mõis-
tab. Kaks asja sunniwad meid siin kau-
nis kitsaste piiride sisse jääma: 1) ei leia
meie Kalewipoja loost pääle Kalewipoja

enese ühtegi iseloomu, mis meile selle küsimuse kostmiseks sündsaid juhtmõtteid pakuks ja 2) on meil ka Kalewipoja tegude otsustamiseks mitmes kohas mõõdupuu kaduma läinud.

Kui meie Kalewipoja tööde ja tegude ühise juhtmõtte järele küsime, siis peame tunnistama, et see kõlbulisest seisukohast waadates kõrge ja paleuslik on: ü l e n d a d a, m i s h ä ä j a k a s u l i k, j a m a h a s u r u d a, m i s h a l w j a k a h j u l i k o n. Seda näeme temast ju noore ea sees: mere kaldal istudes ja lainete lüstimängu waadates näeb ta kurjad waimud äkilise pikse eest mere põhja paku pagema; katku kiirusel kargab Kalewipoeg nende järgi lainetesse kurjalaste kaela pääle, tabab nad kinni ja puistab nad kaldale tagasi ujudes

Pikse raudawitsa alla,

Kus neid puruks kolgitie,

Hundi roaks hukatie. III, 39—41.

Jahilt tulles ja ema kadund olewat leides lähewad wennad eite otsima, aga kuna pärast esimest tühist otsimist wanemad wennad nõuiks wõtawad enne pikema teekonna ettewõtmist õhtuleiba wõtta ja wäsinud keha unehõlmas karastada, lootes, et usin unenägu ja une ilmutused eide jälgile juhatama saaksiwad, läkitab Kalewite kallim

poega ruttu mõtteid teisele teele, arvamisi iserajal rändama.

Tänasida toimetusi

Ura wiiska hõmbse warna! III,

— — — — — 722-723.

Kiirel käiwad õnne sammud,

Wiitjal wiisi wiletsusta,

Kõhaldajal kuusi koormat

Seitse salasõlmitusta. III, 732-735.

Magu siin, nõnda on Kalewipoeg igal pool usin, tihti üleliiga usin, täitma ja oma ettewõtmisi teoks tegema. Wennad sirutawad keha sängi puhkama, Kalewipoeg tõttab tublisti teele; aga enne kui ta tundmata radadele jõuab, astub ta isa hauale kurwa südant fergitama.

Tõuse üles taadifene!

Urka üles isakene!

Tule teeda näitamaie

Kuhu eite kaduneksa! III, 762-765.

„Ei wõi tõusta, poega noori!“ III, 769.
kõneleb isa kalmukiinka alt wastu

Tuuled juhtigu sull' teeda,

Õhud õrnad õpetagu,

Taewa tähed andku tarkust:

III, 776—778.

Ma pean seda tähelepanemise wäärt juhtumiseks, et Kalewipoeg esimeses elu-ahastuses isa haua pääle astub. Kalewipoja tee isa hauale on ju iseenesest üks

kõlbuline tegu. Mis tung on teda siia ajanud? Armastus ja kange hinge valu. Mis otsis ta siit? Isa õnnistust. Seni ajani on ema film tema noore elu üle walwanud, see film on kinni wajunud; valu kalli eide kadumise pärast on tema südamesse tunginud; tee, mida ta weel ialgi enne pole näinud, seisab tema jalgade all; niisuguses hinge olekus astub ta isa hauale ja palub, et isa waim tema üle walwaks ja teda tundmatatel teedel juhutada wõtaks. Kus niisugused mõtted inimese südames liiguvad, ses südames ei ole halbtusel aset ega õelusel uluaset; ja mis teda siin meie filmale nii armsaks teeb, on ju tema hiilgaw hinge puhtus, tema õrn lapselik armastus, tema murelik meel ja kurblik süda täis nooruse ilus; üksigi süü pole weel tumedat warju tema pääle heitnud.

Taadi kalmukiinkalt tõttab ta kiirelt mererannale ja säält

Wahtus wete woodisse

Üksipäini ööde peidus VI, 36-37.

Sooime sõudma. Soome reis on mitmetpidi tähelepanemise wäärt tükk Kalewipoja elukäigu kohta, mis Kalewipoja pärastisele eale nagu pitsari pääle on wajutanud. Soomest toob ta omale kalli mõõga, aga Soomes koormab ta ka kahetordse weresüü oma pää pääle. — Ta eshib Soomes, ek-

sib raskesti, aga ta eesib kogemata ja tahtmata. Soome sõit köidab Kalewipoja elu sisse kurbnäitelikka sõlmi : raske saatus käib sest ajast saadik tema kannul. Hää ning kõrge kõlbulise otstarbega on Soome-reis ette wõetud, aga ta kannab hirmust wilja. K. sõuab Soome, mitte üksnes oma wiha õela fortõilase were sees kustutama ja kallist eite päästma ; ei, teda kannab weel üks kõrgem kõlbuline mõte : jääraast kurjust ja õelust sootumaks maailmast ära kaotada on tema Soome sõidu pääsiht ; ta tahab tuuslarit nii kurjasti rookida,

Et ei enam naeste rööwi,

Neitsi wargil wõrgutusi

Siia ilma sigineksi. VI, 60—62.

Meie näeme, Kalewipoeg on kohe oma tegude esimese pulga pääl ühe kõrgema kõlbulise mõtte kandja. Aga mil wiisil teeb ta oma kõlbulist ettewõtet teoks ? Enne kui ta weel õieti rööwli jälgedele sattub, langeb ta ise just sellesama patu sisse, mida ta ju ilmast ära häwitada ette wõtnud ; ta rikub noore neiu rahu, ja sunnib teda oma edewa ja kõlbmata teo läbi wete woodisse liugema. Lõkendawal wihal kätatab ta aina keelil armu palju tuuslari pääle :

Kes sa lese leinasängi

Waga eide woodikesta

Suisa läksid folkimaie !

Loodad ja mind lobasuuga,

Loriga ehk lepitada,

Walega ehk waigistada ? V, 609-614.

Uga kus on Saare eide filmatera, Saare taadi tuikene ? Kes on piigad noorukest surma jängi suikuma sundinud ? Halastamata käega keerutab Kalewipoeg tuuslari pää kohal tammewemmalt, rabab teda siis kord kulmu kohta, nõnda et teine maha kukub nii kui kotti

Langes sõnalaujumata

Suikus surma külma kaisju.

V, 628—629

Uga kuna Kalewipoeg tuuslari üle walju kohut mõistab, nutawad Saari taati-memne walusaid kurbtuse pisaraid ja kukkuwad leina nagu kaks kõrbe kagu. Kes on neid leinapisaraid kulmude alt wälja pigistanud ? Kes on pahal pettusel Saare memne filmatera eksitusele meelitanud ja mere põhja magama pannud ? Wali kohtumõistja Kalewipoeg ! Uga weel kurjemaks läheb asi. Kalewipoeg on Soome sõidul oma kange rammu ära proowinud, ja see tundmus, et talle wastast pole siia ilma loodud teeb teda peagi kõrgimeeleliseks. Soome sepa kijas hakkab ta hullul pääl hooprema,

Kuida lugu Soome sõudes

Saarel naljakas sündinud, VI 586-587.

ja Saare piiga

Gide hella hoitud wara

Rogemata ära kaotand. VI,593-594.

Ja kui „raudakäpa targem tugi“ õnnetumal kombel teda nende sõnade pärast tõreleb, kasvab tema kõrkus seda suuremaks. Wihale ärritatud ja oma toreda kanguse pääle ennast toetades, kostab ta et seinad kõiguvad:

Mis ma kiuste kiitlesin,

Tõeksa selgesti tunnistan.

Meiu lilled ma noppisin,

Rõõmu õied ma raiskasin,

Õnne kaunad ma katkusin. VI,618-622.

Tüli läheb kurjemaks, sõimust sünnib tegu, ja R. langeb teise raske süü alla. Alkilisel wiha tujul kihub ta kalli mõõga tuppest ja

Mõrtsuka mõõga mängile

Puistas pää põrandale;

Weri wirtšas walusasti

Wastu filmi wendadele. VI,637-640.

See hirmus weremäng sünnib küll uimase pääga hümalal hullustusel, wabast tahtmisest ei wõi siin mitte hästi juttu olla, luuletus nimetab seda tegu ka igal pool tahtmataks eksituseks; ja et Kalewipoeg eksib, selle pärast ei tohi meie tema üle weel mitte walju kohut hakata mõistma; ta on ju inimene, puhast inimene, ja mis sugune inimene ei eksiks mitte; pääle seda on

ta kangelane, ja seda mööda kaaluvad, nagu tema hääd tööd, ka tema eksitused enam, kui lihtsate, kõlbuliste seaduste järel elawate inimeste juures; meie wõiksimel kümme wabandust leida, millega meie tema süüdidel koormat wõiksimel kinni katta: siiski peame tõele tunnistust andes ütleva, et Kalewipoeg oma kõlbulist juhtmõtet sugugi pole mõistnud teoks teha, waid otsekõhe, kui ka kogemata ja tahtmata, kõlwatumaid töösid Soomes sünnitanud ja kahewõrdist weresüüd oma kaela koormanud. Aga süüdi ei tee teda weel ammugi mitte kõlwatumaks loomuseks. Kalewipoeg on mees, kes ka eksides mehe nime mõistab auu sees pidada. Teotawad sõnad sepa poja suust oliwad teda wereteole ärritanud, teotaja werega peseb ta teotust enese küljest puhtaks, ja kui talle jälle selge aru päha tuleb, on kõik ära unustatud ja udu sisse wajunud. Päälegi on Kalewipoja eksitused seda wäärilised, et nad iga kõlbulist inimest südamelikule kaastundmisele sunniwad. Meie kahetseme tema raskeid eksitusi, aga meie kõlbuline tundmus ei sunni meid sugugi mitte teda hukka mõistma ehk kõlwatumaks olemuseks arwama, ja kuida wõiksimel meie seda teha, kuna ta ju tõesti kogemata eksib, ükskord armastuse wael ja nooruse weal, teine kord hullul pääl ja lõkendawal wihatujul. Sa ikka

seisab ta ka keskelt eksituse teel täies mehelikus ilus meie filma ees. Soome sepp kihutab oma terwet sellide parwe tema kallale, aga

Kalewite kange poega
Humala wiha uhkuses
Tõusis keskelt tubaje,
Wihast mõõka wihutelles
Hüüdis koleda häälega
„Tohu, tahmalised tondid jne.

Tulge, kui surma tahate! VI, 667—681.

Ülepää ei tagane ta ühegi wastase eest ialgi ei sammugi. Sepakojast läheb ta oma kanguse täies tundmuses uhkel wiisil mine-ma, ja kui ta oma hullu pää jälle selgeks oli maganud, seisiwad eilsed sündmused udu-sombas ja „põualises pilwe suitsus.“

Waga were walamine
Ei teind muretise mulju.

Ega kahetsuse koormat. VII, 36—38

Agas ju Saarde jõudes kujutab talle närtsinud piiga laentelaul ta raskest were-süüd jälle elawalt filmade ette, ja meel läheb tal nukrats, ja südamesse tungib valu, et ta Saarde ja Soome kõlwatumad ja werised jäljed järele jätnud, et ta oma hinge puhtuse kaotanud ja raske süü alla langedud. Ta kahetseb oma süüdi.

Närtsind neitsi leinalaulud,
 Kalli warju kaebamised,
 Mõistesõnad laente jängist,
 Pajatused mere põhjast
 Kurvastasid Kalewida,
 Nukrastasid noorta meesta
 Veinokeelel luulemised
 Sigitasid igatsusi

Kaswatasid kahetsusi. VII, 283—291.

Wiru randa tagasi tulles kuuleb ta weel
 ford noomiwaid häälitsemisi. Tuliste kodu
 tötates astub ta Ilumäe harjale, aga
 „waihi, waihi wahwa meesi“ : Tuule koha-
 nast kostab talle korraga ema hääli kõrwa.
 Hella armastusega waatab ema filmi ka
 kaljupakust weel ekssinud poja pääle. Tuule
 kohinast kostjad hääled näitawad Kalewi-
 pojale, misjugune ta kodust minnes olnud
 ja misjugusena ta koju tagasi tuleb :

Kodust lendas kõwernokka, VII. 380.

Ilus ise õue pealta

Kui see pisar weereb pilwest,

Lumi langeb lagedale. VII, 390—392.

Puhaš nagu pilwe pisar süüta, nagu
 taewast langew lume tibe sõuab ta Wiru-
 rannast Soome teele, aga kuda tuleb ta
 kodumaa randa tagasi ?

Kotka poega, kõwernokka !

Kuis sul rada koju rändab ?

Kena lendsid ja kōdunta,
Flus ise õue päälta.
Kotka poega raudaküüned
Walasiwad waga werda
Kaiskasiwad neiu rahu.
Kahelordne werewõlga
Piinab kotka pojukesta,
Koorwab südant kōwernokal.

VII, 405—414.

Kodu wendade keskel kõneleb Kalewi-
poeg, kuda ta käsi Soomes käinud, aga

Sepa poja surmamista
Saare piiga laentelaulu,
Eide laulu tuuleõhul :

Ei ta rääkind wendadele. VII 728-732.

Mitspärast? Süü tundmus ja wõla
koorem sulgub tema suud. Meheliku mee-
lega kannab ta üksinda, ilma teiste osawõt-
mist ihaldades, oma süüdi. Jälle astub ta
kurwal sammul isa hauale, aga mil kombel?

Nuturätik noores käesja,
Pisarrätik pihusja. VII. 811-812.

Hoopis teist moodi ahastus juhatab tema
jalga see kord isa hauale kui Soome sõidu
hakul: jääb oli teiste kuritöö, mis teda
kurwastab, siis on ta enese kõlbmatad we-
reteod, mis talle pisarad filma sünnitawad.
Kes saaks weel salgama, et Kalewipoeg ka
pärast eksitusi jälle kõrgel kõlbulisel järjel
seisab? Ta tunneb oma süü terwet raskust

ja kahetseb seda südamest. Bisarad tulewad kangele mehele silma oma Soomes sünnitatud tegude pääle tagasi waadates. Kange hingewalu ajab teda jällegi isa hauale

Tõuse üles, taadikene!

Tõuse armu andemaie,

Poja pääda filitama! VII, 828-830.

hüüab ta isa armu järele ihaldades hua pääl, ja isa süda tunneb ka oma ekfinud lapsoga ärdat kaastundmist. Heldete ja troosti-rikaste sõnadega püüab ta poja hinge walu wähendada, ta ülearu kurbtust kustutada ja teda uuele elu kangusele äratada.

Ära kurda, pojukene,

Ära nuta, noorefene!

Kadund isa weri walwab

Kalmust waga lapse käiki.

VII, 852—855.

Kusagil ei paista meile Kalewipoja kõlbuline kõrgus puhtamas paistuses ja selgemas jãras silma, kui siin filmawees ja kurwastuste koormatustes kadund isa palub, ka oma ekfinud lapsele weel armu anda ja edespidieste ekfituste eest hoida.

Kogemata kurjategu

Püüa jälle parandada! VII, 859-60.

See on isa wiimane soow, mis ta oma õigelt teelt ära ekfinud pojale saatjaks kaasa annab, ja meie kohus on weel lühedalt läbi

waadata, kas Kalewipoeg seda isa soowi ka tõsise meelega on täita püüdnud. Süüid wõib ju üksnes see läbi parandatud saada, et süü alla langenud inimene ennast edaspidiste komistamiste eest hoolega hoiab ja hääde ning kõlbuliste tegudega oma süü mõju vähendada katsub. Kas on Kalewipoja järgmised teod ja tööd kõlbuliste nõudmiste kohased?

Warsti pärast Soome sõitu saab Kalewipoeg kuningaks kõrgendatud. Inimesena aga seisab Kalewipoeg kõrgemal järjel kui kuningana. Meie aja nõudmiste kohta oleks ta otsekohse armetu kuningas, aga ka oma aja arwamiste kohta ei seisa ta just mitte oma ülesande harja pääl. Seks puudub tal kõige päält tarkust. Ta ei mõista mitte rahwa rammu riigi kasuks ja oma osalt wäga süüdsate ettewõtmiste hääks tarwitada, waid iseenele keha rammuga tahab ta kõik ära toimetada, tallab aga isegi tihti küllalt tühja tuult. Ülepää lasseb ta ennast enam tujudest ja kogematadest juhtumistest juhutada, kui et ta targast ja ettewaatlikult, kasu ja kahju hästi ära kaalujast järele mõtlemisest walminud plaani järele oma ettewõtmisi mõistaks seada. Tihti on ta üsna lapselik rumal, nõnda et linnud ja roomajad loomadgi teda õpetama peawad. Aga teod on siiski kõlbulised.

Uuusa ja tulusa tööga algab ta oma walitsuse põlwe. Ta wõtab adrad kätte, fergitab maad ja künnab metsad kaswama, mäed mängima, aasad haljendama, lilled kaswama, õilmed tolmama jne.

Udra saha armidella
 Pidi wili woolamaie
 Toitu rohkest' tõusemaie,
 Põlwest põlwe paisutawaks
 Surewate sugudele. VIII, 590-694.

Selle teoga auustab ta põllumeeste seisust ja saadab isamaale suurt tulu. Ssegi tae-
 walik wana rauk kiidab teda selle töö pä-
 rast ja kahetseb üksnes, et ta tööd pole
 suutnud lõpetada, waid ääri-weeri mööda
 mitmed tükid kündmata jätnud. Aga kui
 ta nüüd, künnitööst tülpinud ja metsaliste
 hukkamisest wäsinud, puhkama heidab, ilmub
 sõja-sõnumite kandja Wiru wanemalt ja
 palub teda waenlaste wasta appi. Kalewi-
 poeg ei wõta seda kutsset kuulda; ta eeskib
 oma ameti kohuse wasta, ja eeskib nimelt
 täie tahtmisega; une wõim on sel filma-
 pilgul tal kängem tundmus, kui isamaa
 õnn. Meie wõikfime seda tegu osalt üsna
 mõjuwate põhjuste najal wabandada: kui
 ta igas tüüis oleks ees otjas seisnud, siis
 oleks ju teistele wähe mahti üle jäänud
 oma tugewust harjutada ja julget wahwust
 üles näidata; see oleks muidugi halb ol-

nud, sest selle läbi oleks meeste rammur
raugenud. Sellepärast tõreleb Kalewipoeg
käsufandjaga, kes Wiru noored mehed no-
rus ja „kartusesse kahwatanud“ ütleb olema :
Miks sa sõimad meie mehi
Laimad meie mehe poegi ? IX,274-75.

— — — — —
Wahwas mees ei karda werda !
Mehed seisku sõja mäsil,
Kaudaseina tugewusel.
Seisku kui tammed tuulessa,
Kalju müürid marudesja,
Seisku waenus wankumata,
Sõjas tugiks teiste eesja ! IX,283-289.

Ka ei tahta ta mitte Wirulasi kitsikusesse
jätta, waid lubab ise tulla, kui asi halwe-
maks peaks minema. Seda mööda peaksime
seda tegu, et ta mitte kohe käsufandja kutse
pääle sõjaplatsil ei ilmu, targaks teoks pi-
dama. Aga tema kärssimata olek mõni
filmapiilk hiljem taewa kodadest ilmuwa
wana rauga wasta näitab siiski, et ta oma
wäsimus pääpõhjus oli, miks ta Wiru saa-
dikut abita ära saatis. Siiski paistab
meile ka tema olekust saadiku wastu tema
kõlbuline tegewus filma : Kalewipoeg on
ise wahwas mees ja nõuab ka teiste käest
wahwust ; ta ei usalda sugugi uskuda, et
naeste karistaja kartus Wiru meeste pääle
langenud ; ta peab saadiku sõna häbemataks

laimduseks ja püüab Wirulaste auu kaitsta. Miks ja sõimad meie mehi? tõreleb ta sõnumitoojaga. Päälegi sünnitab see sõnum mõnusa mõtte Kalewipoja pääs: ta tahab linnasid ehitada, kus wanad ja wäetid sõja ajal warju wõiwad leida, ja seda ettemõtet teeb ta ka warsti tõeks. Pärastestest sõdades seisab ta ka ikka ise ees otsas, ja hulgana langewad waenlased tema wägewa käe all. Meie näeme tema walitsejana toimetatud talitustest, et Kalewipoeg sugugi oma aja kohta nii totter kuningas ei olnud, kui mitmed arwawad, waid ka siin oma kohuseid auusasti täita püüab. Kui ta siin ühes ehk teises tükis eksib, siis tuleb see sest, et tema mõistus sugugi mitte koha rammu wääriline ega kangune ei ole. Mis teda aga tõesti kõrgeks kõlbuliseks olemuseks teeb, on see et ta kõik omad wägewad teod hää ja kõlbulise otsuste kasuks ette wõtab, ja nende kordasfaatmiseks üksnes auusaid ja kõlbulisi abinõuusi tarwitab. Wäetimate ja nõrgemate wastu on ta alati helde ja armuline, nagu näituseks ta südamelik kaastundmine kaeltotis sortsilase poegade hoopide all otsa saanud mehega, waese lapse lamba päästmine hundi suust ja pörgu - piigade päästmine jarwiku orjusest. Hirmus ja kuri werd walama on tema üksnes siis, kui waenlased

teda sõdima kutsuwad ; muidu aga mitte werejänuline, waid hoopis rahu armastaja. Kord antud mehe-sõna peab ta alati pühaks ja täidab oma töotust tingimata, ka niisugusel korral, kus ta järele mõtlemata ja kergemeelselt midagi töotanud.

Sarwest härگا seotakse,
Sõnast meesta sõlmitakse X,214-315.

oli tema juht, ja selle muistesõna wasta ei eksi tema ialgi, kui tal sest ka kahju peaks kaswama. Seda näitab ka tema olek Lapu targa wasta. Sulewi- ja Kalewipoeg käiwad suisa pääle, kallid salafirjad wähe- malt enne läbi lugeda lasta, kui neid Warrafu kätte „oma maale õnneks wiia“ ära annab. Aga mis kostab neile Kalewipoeg ?

„Kui ka kallist seisaks firjas,
Teadamata tululikku,
Töotust mees peab tasumaie :
Sarwest härگا, sõnast meesta !
Õjeteleb muiste sõna.“

Käskis kütkendatud firjad
Warrafule wälja anda. XIX, 957-963.

Suurest tarkusest ei tunništa küll need sõnad tõesti mitte, aga nad annawad wägewat tunnistust Kalewipoja õiglasest meelest ja peenikesest auutundmusest. Mis ta kord on töotanud, seda täidab ta ka auu-

fasti. Ses tüfis on Kalewipoja kõlbuline tegewus kõigiti eeskujuline.

Ülepää on ka Kalewipoja kuninga-põl-wes tehtud tööd kõik ülemal nimetatud juhtmõtte järele sündinud: Ta püüab igal pool ülendada, mis hää ja ka kasulik ja maha suruda, mis halb ja kahjulik on. Oma tegude korda-saatmiseks aga ei pruugi ta ialgi muid kui auusaid ja kõlbulisi abinõusid; üksnes wana sarwiku wastu arwab ta omale paar pisukest pettust lubada wõiwat, näitab aga läbistikku ka sellegi wastu õiglast ja auusat meelt üles.

Ühe küsimuse juures tahame weel natukene peatada: Mikspärast paneb Kalewipoeg walitsuse woli nii noorelt maha? Paul põhjendab seda tegu järgmiste sõnadega:

Wiimsed waenu wiletsused,
Sugulaste raske surma,
Kurwastasid Kalewida,
Et ei päewal püüsi-paika,
Õöl ei leidnud enam õnne
Koit ei kurba kustutanud, XX, 525-30
Widewik ei wõtnud waewa.

Õige on, et wiimane sõda hirmsal kombel mehi maha murdis, ja ehk küll Kalewipoeg ka siin wõidumeheliks jääb, siisgi õnnetumaks tuleb arwata; aga kes pidi siis riiki raudariides rüütlite wastu wägewamini faitsta

jõudma kui tema, ja kuida võis ta loota, et tema-sarnane mees, kes seni ajani mägewaid töösid toimetanud, ükfinda ilma mingi elusihita ümberhulkumiseft magu saaks tundma ja ennast õnnelikumaks võima pidada, kui laia riiki walitsedes ja waenlasti isamaa pinnalt tagasi tõrjudes? Ja millal oleks ka tema tugewat käewart küll isamaale kibedamini waja olnud, kui mitte just wiimse õnnetuma sõja järel? Keegi ei tunne tema lahkumiseft rõõmu; nurmed jääwad maha nutma ja luhad leinama, ja ta lahkub siisgi. Kas ei pea meie seda tema wiimast tegu mitte hukka mõistma ja kõlwatumaks pidama? Ma usun, et mõjuwamad põhjusted, kui wiimne sõjakäik ja kalliste seltsimeeste surm selle teole on sundinud. Sõba sõjasõnumid kuuldes tõusewad tal kurwad aimamised meelde. Jällegi astub ta isa hauale,

Uga haul ei awaldust,
Kalmukünkal ei kuulutust
Wingel laened weeresiwnd,
Ohkel tõusis tuule hoogu,
Kurbe näitas kaste kumbe

Wisarpilul pilwe silma, XIX, 4038-43.

ja Kalewipoeg kõnnib „kurwalte koduje.“
Ta süda aimab õnnetumaid asju, selle pärast lasseb ta ka Kalewite wara künka alla warjule peita. Sõda algab ja lööb Kale-

wipoja südamele werised haawad. „Önne
aja õilmekesed“ närtsiwad nurmedella

Reškel kewadisel keeril,
Önne suwe sündimista XX,

Gustipäewad lahkušiwad
Önne ajad õhtule.

Kalewipoeg leišab raske wõlakoorma all,
mida ta ju mõnda aega kandnud. Nüüd
aga annawad mõnda sugu tundemärgid talle
kindlat märku, et aeg on tulnud, mil ta
oma wõla tagasi peab tasuma, sest „weri
ihkab were hinda.“ Isa ei kosta talle enam
hauast wastu; kallimad seltsimehed lange-
wad tema kõrwas surma suhu; waenlased
rõhuvad wägewal tungil isamaa pääle.
Kalewipoja ettewõtmised ei õnnista enam.
Ta näeb hauda oma jalgade ees awawat,
aga ta ei taha mitte oma süü läbi huk-
tust ka teiste kaela tõmmata. Selle pärast
kõneleb ta kurwalt:

Ära pean mina minema,
Linda leinal lahkuma, XX, 583-584.

Äga miš ei püüdnud Kalewipoeg mitte
oma wõlga kustutada, oma süüdi lepitada?
Selle küsimuse pääle saab meile selle kõne
kolmas järk kostust andma.

3.

Jumalik mõju inimlikkude tööde
ja tegude kohta.

Jumalate seisukoht inimeste vastu on Kalewipojas hoopis segane. Sellegi pärast on jumalik mõju inimliku elu kohta igal pool tunda. Mil kombel jumalad oma tahtmist inimestele avaldavad, sellega pole meil siin tegemist; aga inimeste kohus ja pääülesanne on wagaduses jumalate juhatusst mööda elada. Wagadusest pakub meile Kalewipoja lugu mõnda kaunist näitust. Jumalad on inimese elutee ette ära määranud, ja seda teed peab inimene wagaduses kõndima, s. o. inimene peab ennast tõrkumata jumaliku juhatusse alla heitma, kindlasti jumaliku abi pääle lootma ja jumaliku armu enesele paluma. Jumaluse tundmus on Kalewipoja loos tugev, ja selle tundmuse mõju igal pool selgesti näha. Jumalikul juhatusel kannab kottkas Taaralaste taini Wiru ronda. „Jumalate igawesti enne peetud aru mööda“ ei pea wana Kalew närtsi põlwes oma wägewamat poega nägema. Jumalate heldus kuulub Linda raskest õhkamist, jumalate wägi moon-dab karske leske kõrgets kaljupatuks. Jumalate juhatusel saab Kalewipoeg kuningaiks walitud, jumalate heldus paneb õnnis-

tust tema kinnitöö pääle. ■ Qühidaüt, kuhu meie iganes filmad pöörame, ikka on jumaluse mõju ühel ehk teisel kujul tunda. Jumalate film walwab waga ja süüta inimese elu üle; jumalate tarkus hoiab waga inimese jalga komistamise eest ja juhatab teda õigele teele; jumalate wägi warjab waga inimese riinda kurjuse wõimu eest. Aga kuna nüüd ühest küljest meile filma paistab, nagu oleks jumalate tarkus ilma puuduseta, jumalate wägi ilma piirideta, jumalate heldus ilma määramata, näitab jälle teisest küljest, nagu oleks nende tarkus puuduline, nende wäele tõkked tehtud, nende heldus tujuline. Selle järele näitab ka inimeste seis jumalate wastu segane olewat. Inimese kohus on wagaduses jumalate juhatusst mööda elada, jumalate tahtmist täita püüda ja jumalate abi pääle loota ja siisgi on palwe tegemine kõrwaline asi ja ohwer peaaegu üisna tundmata. Kui inimene eksib, siis langeb ta süü alla:

Werel rasket wõitlemist,

Rasket wõla wastamista, VII, 249-50

kõneleb närtsinud Saare neiu suu, ja siisgi pole determinismuse mõte mitte üksnes ühes kohas lausa wälja üteldud, waid näitab üleüldse kaunis tuttaw olewat. Dieed on faks mõtet, millest ainult üks wõib wa-

litseda, ja mis üksteise kõrval ialgi aset ei wõi leida.

Mikspärast pidi waga Linda nii raske wõitluslega oma elu lõpetama, ja miks ei wõinud jumalad talle teisel wiisil abi anda; mikspärast pidiwad Saare taadi-memme oma filmatera nii õnnetumal kombel kaotama, mikspärast Kalewipoeg, kes puhas nagu pilwe pisar ja kiiduwäärilise kõlmu!ise otstarbega Soome sõuab, nii raske weresüü alla langema; mikspärast pidiwad Soome sepa sajatused Kalewipoja kohta siisgi täide mine-ma, ehk küll kadunud Saare piiga, Linda hääl tuulekohinast ja isa suu hana põhjast ärdat kaastundmust tema wastu üles tunnistawad, Kalewipoeg aga oma süüdi tunneb ja kahetseb ja ka süü põlwes weel mees on, kes jumalate meele järele on? Mikspärast ei wõi jumalase wägi ega Taaralaste tarkus Kalewipoja jõkke jäänud jalga enam keha külge finnitada, ja mikspärast pidi Kalewipoeg taewalisest õnnepõlwest lahkuma ja pörgu wärawas kaljusamba külge kütkendatud saama? Jah, kes wõiks wastust anda nii mitme küsimuse pääle, mis igal Kalewipoja lugejal mõtetes mõlguwad! Ehk waatame inimese-soo kõrgema elusihhi pääle: mikspärast peab inimene waga elu elama ja jumaliku juhatuses alla ennast alandama? Inimese elu on ju

lühike ja offaline, haud aga hirmus kole, ja hauas ehk haura taga elavad kurbliku warju-elu, mis igawesti ei parane! Sa ka haura-taguse elu üle lähewad arwamised hoopis lahku. Ajalikus elus jälle püüawad portsilased, nõiad, pahareti pojad jne. häid ja wagu inimesi ühtepuhku wõrgutada ja tülitada, ja nende wastu peab inimene alati walwil silmil wõitlema. Aga miks pärast peab ta wõitlema, kui tal muud kasu sest wõitlusest ei tekki, kui oma kurba ja mõruda maa-päalist elu pikendada püüda? Nõnda ajalise elu wiletjustega wõideldes ja ammutawat hauda lootustühise warju-eluga tulewiku süles ootamas teades, peaks ka iga üksiku inimese ajalik elu kurw ja kole, halb ja angunud ja elu lämmastaw pessimismuse iga üksiku hinge kurblik põhjustoon olema. Aga asja lugu ei ole sugugi mitte nõnda; ei, Kalewipojas elawad ja liiguwad läbistikku kaunis rõõmsad inimesed talitawad wägewaid töösid, peawad lustilikka pidusid ja elawad osalt üsna õnnelikku elu. Kuda peame nii wastuoksa arwamisi seletama ja selgitama? Keegi ei saa küll wist salgama, et siin otsuse-andmine ütlemata raske on; aga see raskus ei tohi meid mitte lohkuma panna, waid seda terawama filmaga lastem meid ka selle küsimusele natukene ligemale astuda püüda.

Ragu ju ülemal pool üteldud, on jumaluse mõju inimeste elu kohta vägew; kuri ja halb on see, mis jumalate tahtmise wasta käib. Inimese kõrgem elusihht on, jumalikku juhatusst mööda wagaduses elada. Wana Kalewi ja Linda wagadus on sügar ja südamelik. Mõlemad usuwad kindlasti, et jumalad inimese eluteed juhatawad, ja et see hää ja õige on, mis jumalad teewad.

Jumalate juhatused,
Taaralaste tähendused,
Saawad asja sobitama
Paremast' kui meie arwud. II, 183-186.

Mõnda kõneleb Kalewi taat Linda wastu, ja oma ekfinud lapseselele kostab ta hauast:

Jumalate juhatusel
Jookswad elu joonekesed,
Woolawad õnne lainekesed.

VII, 856—858.

Linda on aimukene kuu Kalewipoja loos, mida meie (mõnda korda) palweid taewaliste poole üles jaatma kuuleme, ja jumalad kuulewad heldet abi andes tema palwe häält:

Jumalate walwas heldus,
Wõimsamate wägew woli,
Kangemate käte kaitsus

Kuulid Linda kutsumista. III, 341-344.

Miisugust lihtsat südamelikku wagadust ei

leia meie Kalewipoja juures mitte. Isa nimetab teda küll wagaks lapsaks, ja tae-walik wana raul ütleb ennast teda ju enne waatamas käinud

Kui ja murul mänginesa,
Wainul kurni wiiskanesa. IX, 457-59.

ütleb ennast armu sunnil tulnud olewat ja sest käigust Kalewipojale tulu tõuswat ja mitu kasu kaswawat, aga meie ei kuule Kalewipoega ialgi jumalate poole palweid saatma ega nende abi enesele ihaldama, waid kui ta meel murelik, ta süda kurn on, astub ta ikka isa hauale kurbtust kustusutama ning isa armu enesele saatjaks ja juhatajaks paluma. Siisgi ei tohi meie mitte ütelda, et ta jumalate wastu otsekohe külm oleks olnud; palju enam näitab jumaluse tundmus ka tema südames kaunis elaw ja jumalik mõju just tema elu kohta iseäranis wägew olewat.

Kalewipoja jumalad on inimese-armastajad jumalad: meie ei kuule neid kusagil walju kohut mõistma, ega näe nende karistawat kätt, aga tihti leiame neid inimesi awitamas ja õnnistust jagamas. Wana raul kõneleb Kalewipojale, kuida ta ju Kalewipoega hällist saadik tihti waatamas käinud ja jällegi ilmunud tema tööle õnnistust tooma:

Mis ja künnil kergitafid,
Sahkella läbi siblifid :
Sest saab kasu figinema,
Onne rohkest' õitsemaie. IV, 512-515.

Ja inimese töö on tühine, asjata tema
waewa wäsimused ja higi piinad, kui juma-
lik õnnistus tööle tulu ei anna.

Ilma jumaliku abi
Taewaliku toetusi
Saa ei inimeste sugu
Tööstä tulu toimetama. IX, 579-582.

Sellepärast on ka wana rauk tulnud Ka-
lewipoja

Walmist tööda waatamaie,
Korralista kohendama,
Et sul waewa wäsimused,
Palawuse higi piinad
Jääts ei lestena leinama. IX, 573-577

Mõnda näeme meie igal pool jumalaid
inimestele tulu tooma ja abi andma ; nad
püüawad inimest häadele tegudele awateleda
ja kõlbulisi sünnitusi edendada, mõnusa-
id mõtteid inimese pääs äratada ja niisuguste
mõtete kaju andmisele õnnistust jagada.
Aga siisgi mitte üksnes häale tööle sigidust
anda ei ole jumalate asi, waid ka kurjust
nuhelda ja tegijale kätte tasuda, ja selle
üle walwata, et jumalatest seatud kõlbuline
ilmakord inimeste kõrgi meele ja tormiliste

tujude läbi mitte segatud ei saa, peab nende amet olema. Soome sepp jätab kättemaksmise jumalate hooleks :

Jätke rööwel rookimata,

Werekoera kiusamata !

Külalab jumalate käsi

Tasutawal rööwli tabab,

Mõrtsukatle palka möödab,

Werist were-walajale. VI, 683-688.

Ühtlasi köidab aga ta kättetasumise mõõga külge, millega Kalewipoeg waga werd walanud:

Külalab jumalate kohus,

Taaralaste ülem tarkus

Mõõka sunnib wõlga maksuma.

VI, 693-695.

Jumalate kohus peab mõõka sundima werewõlga tagasi maksuma. Jumalaid ei wõi ega tohi mitte sallida, et weretöö nuhtlemata jääb. Kalewipoeg on kallist mõõka wagašse weresse kašnud, Kalewipoja enese werega peab mõõk jälle puhtaks pestud saama. Wäl kombel see sündima peab, ei wõi ju jumalatel mitte raske olla wälja armata, sest nende tarkus on ju ilma otsata. Kalewipoeg ise kiidab loewasõidult põhja piiridele koju tagasi jõudes nende tarkust :

Taara tarkusel ei rada

Kusagile finnitatud,

Tõkkesida pole tehtud. XVI, 1086-88.

Ex bibl. univ.

Uga Kalewipoja jalad jääwad jõkke mädanema:

Küljest katkend kintsusida
Wõind ei jumalate wägi
Taara tarkus terweks teha,
Reha külge finnitada. XX, 1000-3.

Kui mõõk Kalewipoja kintsudesse mur-
rab, tulewad taewalised ise tema walu wai-
gistama ja panewad rohtu haawa pääle,
aga siisgi sünnib haawast surm, ja walufasti
waagub ta oma hinge wälja, nende abi ei
mõju. Taewas maitseb Kalewipoeg Taara
kangelaste keskel õnne põlwe, kuldsele keelele
kuulutawad taewalikud laulikud tema wä-
gewaid tegusid, ja siisgi 'pole ta taewas
julgugi mitte pailaps. Wana isa meel on
murelik, ta kardab oma wägewat poega ega
tea, mis ta niisugust kangelast peab tegema
panema. Mitu ööd mõtleb ta üksinda
ilma uneta, mis ametit ta kangele mehele
peaks andma; ja kui see ei aita, kutsub ta
wiimaks kõik taewalikud targad sala nõuu-
pidamiseks kokku, ja mitu päewa ja ööd
peawad taewalised pääajusid piinama, enne
kui nad Kalewipojale sündsat ametit leia-
wad. Kuhu on siin jumalate tõkketa tar-
kus, nende piirita wägi jäänud? „Kaksa
kalju rusikaga!“ hüüab hääl ülevalt, kui
Kalewipoeg põrgu wärawasse jõuab. Kale-
wipoeg raskab korra raske käega, kalju lõhkeb,

Aga käpp jäi kaljukütte,
Rusik finni kiwirahnu. XX, 1019-20.

Jumalad on Kalewipoja alla põrgu wärawasse saatnud; mikspärast? Jumalik hääl hüüab ülevalt: „Raksa kalju rusikaga!“ aga misjugune wõim on teda kätt pidi kalju pakku külge köitnud? Küll püüab Kalewipoeg kätt kaljuseinast lahti kiskuda, ta raputab ja rakstateleb nõnda, et maapõhi wärisneb, künkad kõiguvad ja meri wahutab, aga

Maana käsi hoiab meesta:

Et ei wahti wärawasta,

Raitsew poega põrgust pääseks,

XX, 1044—1045.

Rus on Maana? Soome mythologias on Maana alt-ilma walitseja, nagu Greeklaste juures Plutoon. Kalewipojas on aga Sarwik waljude waldade wägew walitseja. Sarwiku on Kalewipoeg kindlasti küttesse köitnud, ja kaitseb nüüd ise küttes teise kütteid. See on täitsa wõimata, et Sarwik, kes ju wabas põlwes kumbgil korral Kalewipoja kae läbi langes, nüüd ahelates teise kätt kalju küljes finni peab. Maana ja Sarwik on kõigiti kogunisti isesugused wõimud. Sarwik on kõige õeluse ja halbuse isa, Maana seisab kõrgemal hädust ja kurjust, ja ma usun, et ma mitte ei efsi, kui ma teda jeksamaks jumalaks pean, mis Greeklaste moira, tyche ehk heimarmene

f. o. kõige wägewam wõim, mis inimeste ja jumalate üle wägewal wolil walitseb, mille teesid inimesed ei tea, ega jumalad ei tunne, mis ühtegi palwet kuulda ei wõta, ega ühtegi süüdi andeks ei anna. Sortsilane paneb Maana sõna meelitusel Kalewipoja mõõga kerkima; mikspärast mõjub just Maana jõud, kuna teised nõiduskunstid ei awita? waga were jäljed 'polnud weel mitte mõõga küljest puhtaks pestud. Ehk küll Maana nimi terwes luuletuses kõigest kaks korda ette tuleb, on selle jumaluse mõju, mida ma saatuseks tahan nimetada, ometi waga selgesti tunda. Meie lükkame küll selle arwamise kõigiti tagasi, et Saarepiiga Kalewipoja õde olla, aga siiski ei saa keegi jalgama, et Kalewipoja kannul raske saatus sammub. Mis sunnib teda Soome sepakojas Saare lugu kiitlema hakata? Mis jebab tema sõnu, kui ta Rääpa jõe kaldal mõõka tahab käskida selle jalad maha murda, kes teda enne siia kandnud? Saatuse wõim, mis ta põrgu wärawas tema kätt küttes hoiab, ja mis jumalaid keelab Kalewipoja jalgu jälle keha külge kinnitada.

Kogemata ja tahtmata langeb Kalewipoeg süü alla, ja siiski ei leia ta kusagilt süü lepitust. Kus ta käib ja kõnnib, kus ta wiibib ehk wedeleb, kas ta wägewaid töösid toimetab ehk lustipidu laual istub,

ikka seisab ähwardaw kõuepilw tema pää kohal, mille tulised nooled iga filmapiik ta süürasele pää pääle on langemas. Sellepärast näeme teda nii tihti muresikul meelel mõtlemas, ja kurblikul tujul üksinda kõndimas. Juba Saare piiga laentelaul kujutab meile leinawate sõnadega tema wõlapõlwe filmade ette:

Weli sõidab wete pinnal,
Sõsar suigub salasängis,
Wete wilu waiba alla,
Laente kätki kiigutusel.

Welel rasket mõitlemist,
Rasket wõla wastamist
Waga were waigistuseks,
Ülekohtu kustutuseks
Kiigatööde lepituseks,
Mis ta korra kogemata,
Teise korra tahtemata

Wõla koormaks weeretanud. XII.245-56

Aga kuna neist sõnadest meile ikka weel wastu kostab, nagu wõiks meele-muutmise ja raskete mõitlemistest läbi süüd lepitatud ja ülekohus kustutatud saada, tunnistawad järgmised salmid selle arwamise kogunisti tühjaks:

Dh sa wilets wennakene,
Pikk on sinu wõlapõlwe
Dh sa wilets wete weerul:

Millal sindgi sängitakse,
Rahu rüppe uinutakse
Pikast piinast puhkamaie? XII,277-82

Ma pean seda imekspanemise väärt,
jah, kogunisti wõõrastawaks nähtawuseks,
et Kalewipoeg milgi kombel oma süüdi
ei wõi lepitada. Greeklaste kangelased
teewad tihti koledat pattu ja wihastawad
jumalaid hirmsal wiisil; aga kui nad oma
pattu jälle õiglasel meelal parandada on
püüdnud, kustub jumalate wiha, nad wõ-
tawad süütegijad jälle armukätega vastu.
Meie oleme Kalewipoega pisarsilmil ija
haua pääl oma süü pärast kurtma näinud
ja tema wõlapõlwes tehtud töö ja teod
auusad ja kõlbulised leidnud olewat; juma-
late wihast ei kuule meie mitte sõnakestgi,
nad on alati armulised ja helded ta vastu;
mikspärast ei lepita nad siis mitte Kalewi-
poja süüdi? Nad ei wõi mitte. Wana rauk
ilmub Kalewipoja tööle õnnistust tooma,
aga ühtlasi kuulutab ta ka, et

Waga were wermesida,
Soome sepa sajatusi,
Hella eide pisaraida,
Sõsarate silma wetta
Wõi ei wõtta mõõga küljest
Kurja mingi kustutada. IX.,664—669.

Need sõnad kõnelewad väga selgesti,

et süülepitus Kalewipojas hoopis tundmata
asi on.

Rahju, Kalewite poega!
Waga were walamine
Mõistab kohut sinu kohta;
Weri püüab were palka
Surm on surma sünnitaja.

IX, 657—663.

Kõnda algab wana rauf oma kurwalt
kostwat wiimist kõnet; see „rahju“ tunnis-
tab selgesti, et jumalad hää meelega wal-
mis oleksiwad Kalewipoja süüdi lepitama
ja tema wõlga kustutama, kui see neil
mitte kogunisti wõimata ei oleks; nad ei
wõi aga mitte; wägew saatus paneb neile
oma „veto“ wastu.

Selle mõtte kinnitamiseks tarwitame
weel üht teist wõdrastawat nähtawust: iga
pagana-usu päämärk on ohwer, Kalewi-
pojas on aga ohwer peaaegu suutumaks
tundmata asi. Ohwri põhjusmõte on alati
see, et ohwritooja jumalate wiha, mis ta
enele pääle arwab langenud olewat ohwri
ande läbi kustutada ja jumalaid enese
wastu heldeks ning armuliseks püüab teha.
Kui nüüd inimene efsinud ja jumalaid oma
effituse läbi wihastanud on, siis on inimese
wõlg ohwris lepitatud jumalate wiha kus-
tumisega ka kustutatud. Kalewipoja lugu
ei tunne aga süülepitust mitte, ja selle pärast

ei wõi ka ohwiril Kalewipoja luuletuses ei ruumi ega tähtsust olla. Aga, wõiksime siin öelda, Kalewipoja jumalad on kõlbulise ilmaforra kandjad, ja nagu seadus kõrgem on kui seaduse andja, nõnda ka kõlbuline ilmaförd kõrgem kui selle ilma forra kandjad ja kaitsjad jumalad. Kalewipoeg on oma kõlbmatade tegudega kõlbulist ilmaforda seganud, seda pattu ei wõi, ei tohi talle jumalad andeks anda. Nagu Rooma konsul Brutus oma pojad surma pidi saatma, nõnda peawad siin ka jumalad oma pai-last Kalewipoja karistama, ja et Soome sepp oma sajatused just mõõga külge köitnud, siis ei oleks ka sugugi imeks panna, kui nad wagašse weresše kastetud mõõka sunniwad Kalewipojale surma sünnitama. See oleks muidu wäga ilus, meie wõiksime seda mõõda halastamata saatuse mõtte Kalewipojast kogunisti wälja heita, ja selle läbi üleneksiwad Kalewipoja jumalad hoopis kõrgema auu sisse, ja nende wägi tõuseks hulga kangemaks; aga kaks asja keelawad meid seda tegemast: 1. kõlbulise ilmaforra mõte wõib üksnes jääb aset leida, kus waimuharidus kaunis kaugale on jõudnud: wanade Gestlaste hariduse järje kohta ei kõlba see mõte mitte. 2. Kalewipoega hoiatatakse mõõga eest:

Hwia, kottas kõwernokka,

Hoiast ennast mõõga eesta!

VII, 117—118.

kõneleb Linda tuule kohinast; ja
Ole walwas, wahwas meesi,
Et sul mõõgast mõrtsukada,
Sõja sahasst iurmajada,

Rättetasujat ei kaswa! IX, 670—673.

hoiatab jumalik wana raut. Oles wali
kättetajumine jumalate eneste püha kohus
olnud, siis 'poleks nad Kalewipoega mõõga
eest mitte hoiatada wõinud, sest see oles
ju selge pettus olnud, petjad ei ole aga
Kalewipoja jumalad mitte, waid läbi ja
läbi õiglased ja tõelikud.

Kokku wõttes peame järgmist otsust
andma:

1. Kalewipojas walitsewad wastastaja
arwamised jumalate üle. Wana Kalewi sü-
damelik wagadus ja kindel usk arwab juma-
late heldust lõpmataks, jumalate wäge kõige
kangemaks wõimuks; Kalewipoja elulugu
näitab, et jumalate heldus küll inimestele
üksnes hääd pakub, aga nende wõimus ei
ulata mitte kaugele, nad on osalt üsna
armetud jumalad. Halastamata jaatus
walitseb maailmas wägewal wolil, ja selle
wõimu wastu on ka jumalad nõrgad ja
wäetamad. Üksigi süüd ei wõi lepitatud,
üksigi kuritegu andeks antud saada, waid
iga eksitus toob eksijale ju ajalikus elus

jüüväärilist nuhtlust. Lepituse ohwer ja igasugu puhastus on kogunisti tundmatad asjad, ja harwa, wäga harwa kuuleme inimesi palweid taewa poole üles saatma.

2. Kalewipojas walitsewad wastuotksa arwamised hana-taguse elu üle. Üksford leiame Lindat taewas õnnepõlwe paistusel, teine furd keerutab ta kurba kujuna pörgus wofiratast. Mil wiisil Linda furd Taara õuede pääle on sattunud, on täiesti arusaa-mata, sest Kalewipoja järel elawad kõik õelad ja õiged, ühtemoodi hana taga kurblikku warjuelu, mis ialgi ei parane, ilma rõõmuta, ilma lootusetä. See kurblik alt- ilma elu langeb ka Kalewipojale osaks. Pärast üürikest taewaliku rõõõmuelu maitse-mist peab ka tema pörgu wärawasse weere ma, aga mitte igawesti ei pea ta sinna jääma :

Uga üksford algab aega,
 Kus kõik piirud kahel otsal
 Lauja lähwad lõkendama ;
 Lauja tuleleeki läikab
 Käte kaljukamitsasta :
 Küll siis Kalew jõuab koju
 Oma lastel' õnne tooma,
 Gesti põlwe uueks looma.

XX, 1047—1054.

3. Kalewipojas walitsewad ka wasta-otksa arwamised paiga üle, kus waesed hinged oma kurwa elu edasi elawad. Kats

korda wastab isa, kui Kalewipoeg hauale
astub, kolmandal korral jääb isa suu lukku :

Uga haul ei awaldust
Kalmukünkal ei kuulutust.

XIX. 1038—1039.

Saare piiga laulab merepõhjust, kal-
juks moondatud Linda kõneleb tuulekohinast,
aga pürgus ei wõi Linda sõnakestgi poja
wastu pajatada, ja pürgupiigad seletawad
Kalewipojale, et waesed warjud aga üks-
ford aastas luba saawad sinna minna,

Kus nad rõõmu radadella
Ehk kas pijarate teedel

Elu põlwes enne käinud. XIV, 385-387.

Wastastaja arwamised leiawad igal pool
sääal aset, kus mõtted ühe asja kohta sega-
sed on. Kõigi pagana-usuliste rahwaste
mõtted ja arwamised jumalate kohta on
ikka enam ehk vähem segased, ja nimelt
alati segasemad, mida madalamal hariduse
järjel teegi rahwas seisab, et aga meie
esivanemad mitte wäga kõrgel hariduse jär-
jel ei wõinud seista, on selge.

L õ p p.

Meie loeme lõpule jõudnud. Lõõme
weel fird filmad tagasi ja wõtame lühedalt
kokku, mis meie Kalewipoja loo kõlbuliste
arwawiste üle kuulnud oleme :

Kalewipoja lugu seisab kõlbulisest sei-
sukohast waadates kõrgel järjel. Dua-

lismuse jäljed on Kalewipojas waewalt weel tunda. Sarwiku wõim on nii kõhn, et ju inimlik kangelane temast täiesti wõitu saab, ning Sarwiku kütke-kõitmine on kurjuse surm. Monismus on walitsew princip. Taara tarkus on maad ja taewast teinud, tema heldus hoiab kõik hääs korras ja elatab kõiki hingelisi. Teised taewalised on paljalt tema abilised ja käskjalad, ehk õigem öelda tema suguwõsa, Taara nende pää ja peremees. Jumalad kannawad sedasama kaju, mida nad inimestele kinkinud, aga nad ei sure mitte. Jumalate eluwiihid on puhtad, ükski halbtus ei roojasta nende taewalikku kaju; ses tükis seisawad nad kõrgemal kui millegi muu rahwa jumalad. Inimesi aitawad nad alati hää meelega ja jagawad nende töödele ja toimetustele õnnistust, aga nad nõuawad ka, et inimesed jumalikus puhtuses peawad elama. Süü alla langenud inimest aitawad ja kaitsewad nad küll ka, kui süüalune oma süüdi tunneb ja kahetseb, aga siisgi ei wõi nad süüdi mitte lepitada; ühelt poolt keelab neid seda nende pühadus tegemast ja teiselt poolt segab neid tihti kange saatuse wõim inimest seda teed mööda elu läbi juhutada, mis nad omas helduses ette ära määranud. Jumalad elawad taewas, ja säält walwab nende film inimese elutee üle; maa

pääl vole neile muud templit pühendatud, kui waga inimese jüda. Kuri ja halw on see, mis jumalate tahtmise wastu käib, hää ja kõlbulik aga, mis nende tahtmist ja juhatust mööda sünnib. Inimese kõrgem elusihk on kogunisti ajalik, ulatab üksnes hauani ja awal dab ennust wagaduses. Wagadus on inimese kõrgem woorus ja kõige teiste wooruste hallikas. Wagadus on inimese mõtte wiis, mille järele ta pühaks kartuses ennast hoiab, neid piiribid murda, mis temale kui surelikule olemusele ette ära on rajatud. Wagaduse kõrwal seisawad hulk teisi hiilgawaid woorusi, millest ma weel kord mõned nimetan : mehelik wahwus, mis nagu siidipael terwest Kalewipojast läbi käib ; mehe sõna pidamine, mida nii kõrgeks ja pühaks peetakse, et wandele enam mingit tähtsust üle ei jää ja see selle pärast Kalewipojas sugugi ette ei tule ; Kalewipoja ja tema ligemate seltsimeeste wahel walitseb nii kindel sõpruse side, nagu see eeskujulikum enam mõeldud ei wõi olla. Humaniteedi mõte ei ole ka mitte üsna wõõras : Kalewipoeg näitab põhja reisil ka wõõraste wastu lugupidamist, ta on ka wõõral maal õiglase meelega mees ; ja kui ta kord wihatujul paha teeb, püüab ta kohe jälle jumalate õnnistust maha paludes kahju parandada. Abielu peetakse kõrge auu sees, sugu-

lifes elus walitsewad wiisakad kumbed, kasinus, ja karstus on naestesugu ülem ehe; armastawa filmaga walwawad wanemad laste üle, ja lapsed on usinad wanemate sõna kuulma. Kui sõjajarm läbi laante ja üle nurmede kõlab, tulewad wahwad mehed isamaa pühal kutsel kiirelt kokku ja seisawad waenlaste wastu nagu kaljumüür. Lühidalt: nagu tähtefilmad selges sügisese taewas säravad, nõnda kaunistawad Kalewipoja lugu hiilgawad eeskujulised woorused. Meie esiwanemate juu on Kalewipoja luuletuse loonud, ja selle pärast on meie esiwanemate südames ka kõik need õrnad tundmused, hiilgawad eeskujulised woorused ning kõrged kõlbulised arwamised, nagu nad Kalewipojast meile filma paistawad, walitsemas olnud. Jäägu nad ikka ja igawesti Cesti poegade ning Cesti tütarde südametes walitsema!

Wõõrast keelest wõetud sõnade seletus. s e b : Dehetülg 4. epos = salmitutes jutustatud tangelaie elulugu. Shf. 16. pornela = porduelu, concessa Venus = porduelu (waba armastus, nemo enim. . . jne. = keegi ei naera jään habematade tegude üle, ega pole jään wiitsiks jugulisele komistamisele eksitaba, ehk ennasti eksitaba lasta. Shf. 45. determinismus = arwamine, mille järele kõik mis maailmas sünnib, tingimatal sunnil sünnib. Shf. 57. pessimismus = arwamine, mille järele terve maailm ja seda mõõda ka inimese elu nii halb peab olema, et tühjusesse kadumist õndsuseks peetakse, veto = ma keelan j. o. õigus, mille mõjul keegi üht kogunisti seaduslikku sündimust ära wõib keelata. Shf. 62. Dualismus = arwamine, mille järele kaks wõimu, üks häa ja teine kuri, igaweses wõitluses üks teise wasta seisawad. Monismus = arwamine, et see kõik ühe wõimn läbi sünnib. Princip tähendab juhtmõte, põhjuhmõte. Optimismus = arwamine, et maailm häa on.

A-772.

Spind 30 kop.